

Atıf/Cite: Bozkurt, U. (2023). Rus askeri ajanı Emanuil Hristiyanoviç Kalnin'e göre Boğazların işgali meselesi (1905). *İctimaiyat*, Osmanlı'dan Günümüze Balkanlar Özel Sayısı, ss. 90-109.

Sosyal Bilimler Dergisi | Journal of Social Sciences
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ictimaiyat>

Başvuru / Recieved:

21 / 06 / 2023

Kabul / Accepted

26 / 10 / 2023

DOI: 10.33709/ictimaiyat.1317763

Rus Askeri Ajanı Emanuil Hristiyanoviç Kalnin'e Göre Boğazların İşgali Meselesi (1905)

The Issue of The Occupation of The Straits According to Russian Military Agent Emanuel Hristianovich Kalnin (1905)

Uğur BOZKURT ^a

Öz

Çalışmanın amacı Çarlık Rusya'nın, Japonya'ya yenilgisinden sonra (1905) uluslararası arenada siyasi otoritesini yeniden tesis etmek bağlamında Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Boğazları işgal etme girişimini, bir askerî ajan olan ve Odessa Askerî Bölge Karargâhı yöneticilerinden Emanuil Hristiyanoviç Kalnin'in bakış açısıyla değerlendirmektir. Çalışma, Kalnin'in resmi yazışmalarından ve konuyla ilgili yayınladığı makalesinden istifade edilerek hazırlandı. Ayrıca, yardımcı kaynaklarla desteklenerek Boğazların işgali meselesi farklı bir bakış açısıyla ele alındı. Çarlık Rusya'nın tarihi bir misyon olarak görülen İstanbul ve Boğazları işgal etme amacının olmadığını savunan Kalnin, böyle düşünülmesinin sebebini Avrupalı devletlerin yönlendirmelerinden ve dönemin ırkçı yaklaşımlarından kaynaklandığını vurgulamaktadır. Gazete siyasetçilerinin ve stratejistlerinin telkinlerine göre hareket edilmesinin sakıncaları üzerinde duran Kalnin, Çarlık Rusya'nın, İstanbul ve Boğazları işgal etmesi durumunda zarar göreceğini gerekçeli olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda İstanbul, Balkan halklarının kültürel mirası olmakla birlikte burada yaşayan halk, Çarlık Rusya'nın, dindaşı ve ırkdaşdır. Çarlık Rusya tarafından İstanbul'a olası bir işgal girişimi, kendisine yönelik düşmanlıkların oluşmasına neden olabilecektir. Dolayısıyla, yapılması gereken, Slavların bağımsız devlet kurmalarını desteklemek ve Çarlık Rusya'ya herhangi bir fayda sağlamayacak olan İstanbul ve Boğazların işgali projesini durdurmaktır.

Anahtar Kelimeler

Çarlık Rusya, Boğazlar, İstanbul, Balkanlar, Emanuil Hristiyanoviç Kalnin.

Abstract

The aim of the study is to evaluate Tsarist Russia's attempt to occupy the Straits in the hands of the Ottoman Empire in the context of re-establishing its political authority in the international arena after its defeat to Japan (1905) from the perspective of Emanuil Hristiyanovich Kalnin, a military agent and one of the directors of the Odessa Military District Headquarters. The study is based on Kalnin's official correspondence and his published article on the subject. In addition, the issue of the occupation of the Straits was analysed from a different perspective, supported by auxiliary sources. Kalnin argues that Tsarist Russia's aim to occupy Istanbul and the Straits, which was seen as a historical mission, was not correct, and emphasizes that the reason for such an idea was due to the guidance of European states and He emphasises that it is due to the racist approaches of the period. Emphasizing the drawbacks of acting according to the suggestions of newspaper politicians and strategists, Kalnin reasoned that Tsarist Russia would suffer if it occupied Istanbul and the Straits. In this context, Istanbul is the cultural heritage of the Balkan peoples, and its inhabitants are the co-religionists and co-racists of Tsarist Russia. A possible invasion attempt by Tsarist Russia to Istanbul could lead to the formation of hostilities against it. Therefore, the issue is to support the Slavs to establish independent states and to stop the project of occupying Istanbul and the Straits, which would not benefit Tsarist Russia in any way.

Keywords

Tsarist Russia, Straits, İstanbul, Balkans, Emanuil Hristiyanovich Kalnin.

^a Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Van/Türkiye.
Assistan Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of History, Van/Türkiye.
Email: ugurbozkurt@yyu.edu.tr
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License ile lisanslanmıştır.

İctimaiyat Dergisi, lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlar. / Journal of İctimaiyat Magazine ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy. Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

1. Giriş

XIX. yüzyılda, Çarlık Rusya'nın, Osmanlı Devleti'ne yönelik politikalarının başında şüphesiz sıcak denizlere inme ve Balkanlara yönelik uygulamaya çalıştığı Panslavizm faaliyetleri gelmekteydi. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin yaşadığı en büyük kayıplar Çarlık Rusya ile yaptığı savaşlar neticesinde oldu ve tarih boyunca iki devlet arasında cereyan eden olaylar başka sorunları doğurdu. Uluslararası arenada da kendilerinden söz ettiren ve yaptıkları savaşların sonuçlarının küresel boyutta tartışıldığı bu iki devletin İstanbul ve Boğazlara yönelik yaklaşımları başka devletler tarafından yakından takip edilmekteydi. Bunun sebebi Şark Meselesi ve Çarlık Rusya'nın, Boğazlara yönelik geliştirdiği politikalarının başka devletlerin çıkarlarına zarar verme ihtimaliydi. Dolayısıyla Boğazlar tarih boyunca rekabetin en yoğun yaşandığı aynı zamanda Şark Meselesi'nde paylaşılamayan bir bölge olarak kaldı. Konumuzun daha iyi anlaşılması için Çarlık Rusya'nın, Boğazlar ve Şark Meselesi'ne yönelik izlediği siyasete bakmakta fayda vardır.

Şark Meselesi, Avrupalı devletlerin, Osmanlı Devleti'ni, ilk başlarda güvenlik sorunu olarak gördükleri ve bu duruma önlem alınması için ortaya attıkları bir kavramdı. Ancak 1699 Karlofça ve 1774 Küçük Kaynarca anlaşmalarıyla Osmanlı Devleti artık bir güvenlik sorunu değildi. Bu bağlamda Şark Meselesi, Avrupalı devletlerin, Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra kalacak olan mirasın paylaşımı noktasında aralarında başlattıkları miras kavgalarının genel adı oldu (Beydilli, 2010: 352-357). Çarlık Rusya'nın, Osmanlı Devleti'nin yıkılışını hızlandıran savaşları başlatması ve Avrupalı devletlerden bağımsız kazandığı askerî başarılar, Osmanlı mirasını tek başına elde edebileceği ihtimalini güçlendirdi. Bu durumun yaşanmasını istemeyen Avrupalı devletler, Şark Meselesi'ne çözüm üretme konusunda Çarlık Rusya ile sorunlar yaşadılar. Boğazlara kimin hâkim olacağı ve hangi şartlarda ticaret ve savaş gemilerinin Boğazlardan geçiş özgürlüğüne kavuşacağı çözülmeyi bekleyen sorunların başında gelmekteydi. Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki üstünlüğünün sarsıldığı XVIII. yüzyılda, Çarlık Rusya, önemli kazanımlar elde ederek Boğazlardan ve deniz ticaretinden istifade etmeye yönelik adımlar atmaya başladı. Bu adımlardan ilki ve en önemlisi 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 11. maddesiyle elde ettiği kazanımlardı. Bu minvalde Çarlık Rusya, Karadeniz ve Akdeniz'de ticaret serbestliği kazanmasının yanı sıra Osmanlı topraklarında konsolosluk açma hakkı kazandı. Ayrıca Fransa ve İngiltere gibi devletlere sağlanan imtiyazları elde etti¹. Bununla birlikte Çarlık Rusya, bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'ni yakından tanıma ve Boğazların stratejik önemini muhakeme etme fırsatı yakaladı.

Çarlık Rusya'nın Boğazlar politikası, Karadeniz'deki donanma gücüne ve Avrupalı devletlerin Şark Meselesi'ne yönelik izledikleri siyasete göre şekillenmekteydi. 1798 ve 1805 yıllarında

---

¹ Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 11. maddesi şu ifadeleri içeriyordu; "Menfa'at-ı devleteyn için memalikini teraşşüh iden cümle deryalarında iki devlete müteallik gemi ve tüccar sefainine bigayr-i mümaneatin serbesiyet üzre geşt ve güzar eylemeleri akd ve temhid olunub ve iskelelerine ve her mahalle mutlaka sair devletlerin icra ittikleri ticaretlerinde kamyab oldukları vech üzre işbu Rusya gemileri tüccar sefainine dahi Devlet-i Aliye'm canibinden ruhsat virile Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e mürur ve amme-i sevahil ve kıyıların limanlarda maru'z-zikir deryalar ittisalinde olan mermer ve boğazlarında meks ideler ve işbu maddeye dair bâlada izah olunduğu üzere Devlet-i Âliyye'mizin memalikinden emr-i ticarete dair biaynihi Fransa ve İngiltere misillû dost-ı ehibba olub ziyade müsaade buyrulan milelin müsalemata ve muafiyatıyla ticaret-i miyah misillû berren ticaret etmek... Rusya devleti tarafından lazım görülecek amme-i mevakide konsoloslar ve konsolos vekillerinin tayinine Devlet-i Âliyye'miz canibinden ruhsat virilüb dost olan sair düvelin konsolosları itibar oldukları gibi merkumları dahi muteber tutulalar ve işbu konsolos ve konsolos vekillerine ruhsat virile ki beratlu tabir olunur..." (Muâhedât Mecmuası, 1297: 259, 260).

Boğazlardan sadece kendi savaş gemilerinin geçmesini talep eden Çarlık Rusya, daha sonraki antlaşmalarda tüm savaş gemilerinin geçişinin yasaklanması talebinde bulundu (Köse, 2022: 508). Osmanlı Devleti karşısında siyasî kazanımlar elde eden Çarlık Rusya'nın, Boğazlar konusunda elde ettiği ikinci kazanım Edirne Antlaşması ile oldu. Antlaşmanın 7. maddesine göre, Çarlık Rusya'ya ait ticaret gemileri Boğazlardan serbest geçebileceği gibi, ticaret amacıyla Karadeniz'de bulunan limanlara gelmek isteyen gemilerin Boğazlardan geçişlerine de izin verilecekti (Muâhedât Mecmuası, 1298: 74-76). Bu anlaşma ile tamamen ekonomik gerekçelerle Boğazları kullanmak isteyen Çarlık Rusya, amacına ulaşmış oldu ancak aşağıda açıklayacağımız gibi başta İngiltere olmak üzere Avrupalı devletler, Çarlık Rusya'nın, Boğazlar üzerindeki kazanımlarını durdurmaya yönelik siyasî hamleler yapmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nin, Çarlık Rusya karşısında siyasî ve ekonomik kayıplar verdiği savaşların ağır bilançosu, içeride yaşanan karışıklıkların artmasına neden oldu ve Boğazlar dış müdahalelere daha açık hale geldi. Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın, merkezi otoriteye karşı bir tehdit unsuru haline gelmesi, Çarlık Rusya'nın, Boğazlardaki siyasî gücünü arttırdı. Kavalalı, karşısında aciz duruma düşen Osmanlı Devleti, çareyi dışarıdan yardım sağlamakta buldu ve Çarlık Rusya'nın yardım teklifine olumlu cevap verdi. Böylece 1833'te Rus filosu Boğaz'dan geçerek İstanbul'a geldi ve Kavalalı sorunu geçici olarak çözüldükten hemen sonra iki devlet arasında Hünkâr İskeleyi Antlaşması imzalandı (8 Temmuz 1833). Anlaşmanın Boğazlar konusunu kapsayan gizli maddesi, Çarlık Rusya'yı, Boğazlardan geçme ihtimali olan savaş gemilerinden korumaya yönelikti (Gencer, 2015: 632).

Çarlık Rusya'nın, Boğazlardan gelebilecek olası bir tehlikeye karşı kendini güvence altına alması Avrupalı devletler tarafından iyi karşılanmadı ve anlaşma süresinin bitimine müteakip İngiltere, Fransa, Çarlık Rusya, Avusturya ve Prusya, boğazlar meselesini görüşmek için bir araya geldi. 1841'de hiçbir savaş gemisinin Boğazlardan geçmemesi kararını aldıkları Londra Boğazlar Sözleşmesi'ni imzaladılar (Köse, 2022: 511). Ancak 1853-1856 Kırım Harbi, Çarlık Rusya'nın yenilgisiyle sonuçlanınca Avrupalı devletler, Paris Barış Antlaşması'nda boğazlar meselesini tekrar gündeme aldılar ve bu anlaşmada Çarlık Rusya uluslararası dengeyi gözetmek zorunda kaldı. Alınan karar doğrultusunda Boğazlardan barış zamanlarında savaş gemilerinin geçişi yasaklandı ve Çarlık Rusya ya da Osmanlı Devleti'nin Karadeniz kıyılarında tersane inşasına izin verilmedi (Keleş, 2008: 187). Boğazlar ile ilgili bir anlaşmada ilk defa Karadeniz kıyılarında tersane yapımına izin vermeyen bir madde konuldu. Bunun sebebi hem Osmanlı Devleti'ni hem de Çarlık Rusya'yı mevcut savaş donanmasıyla Karadeniz'e hapsetmek ve Avrupa'ya yönelik olası bir tehdit olma ihtimalini ortadan kaldırmaktı. Ancak, Osmanlı Devleti'nin dışarıdan alabileceği herhangi bir savaş gemisinin Çarlık Rusya için ciddi bir tehdit oluşturacağı ve buna imkân sağlayacak tek gücün de Avrupa olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti, İngiltere'den iki adet gemi satın almak isteyecek ancak Birinci Dünya Savaşı'nda, Çarlık Rusya ile ittifak kuran İngiltere gemileri vermeyecektir.

Çarlık Rusya, Paris Barış Antlaşması ile getirilen kısıtlamaları hükümsüz olarak değerlendirmeye başlayınca Avrupalı devletler 1871'de, Londra Antlaşması'nı imzaladılar. Bu antlaşmaya göre, Osmanlı Devleti, gerekirse barış zamanlarında dost ve ittifak halinde olduğu devletlerin savaş gemilerini Boğazlardan geçirme hakkına sahip olacaktı (Bayur, 1943: 103). Uluslararası anlaşmalarla Çarlık Rusya'yı Boğazlara hâkim olma konusunda engellemeye çalışan Avrupalı devletler, kısmen ve dönemsel başarı elde etmekteydi. Londra Barış Antlaşması'ndan ortalama altı yıl sonra Osmanlı Devleti'yle 93 Harbi'ne giren Çarlık Rusya, savaşın sonunda önemli

kazanımlar elde etti. Ancak İngiltere'nin ciddi baskıları sonucunda Boğazlar konusunda herhangi bir devlet lehine karar alınmadı ve imzalanan Berlin Antlaşması'nda, 1871 Londra Antlaşması'nın hükümlerinin geçerli olduğu teyit edildi (Beydilli, 1992: 268). Bunun yanı sıra İngilizlerin, Boğazlara hâkim olma ihtimali ve 1882'de İngilizlerin, Mısır'ı işgali, Çarlık Rusya'yı endişelendirdi. Bundan dolayı Aleksandr İvanoviç Nelidov (1835-1910)², Aralık 1882'de Boğazların ele geçirilmesi hakkındaki raporunu, III. Aleksandr'a sundu (Kara, 2016: 406). Bu rapor Boğazların ele geçirilmesi konusunda tespit edebildiğimiz ilk rapordur ve İngiltere'nin Boğazları işgal etme endişesiyle hazırlanan projelerin devamı gelecekti. Bununla birlikte Çarlık Rusya'nın bireysel başarıları Boğazlar üzerinde mutlak güç olması için yeterli değildi. Bu minval üzere Çarlık Rusya'nın, Boğazlardan bağımsız bir şekilde istifade etmek için savaşlardaki başarısının yanı sıra başka yöntemlere başvurduğu görülecektir.

Çarlık Rusya'nın, boğazlar meselesini lehine çözmek ve küresel başarı kazanmak adına Osmanlı Devleti'nin toplumsal sorunlarına yöneldiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, XIX. yüzyılın sonlarına doğru ağırlaşan ve uluslararası bir sorun haline gelen Ermeni Meselesi, Çarlık Rusya'yı hareketlendirdi. Bunun sebebi, Avrupalı devletlerin, Ermeni Meselesi'ni bahane ederek Boğazları işgal etme tehlikesi ve Çarlık Rusya'nın, Ermeni Meselesi'nde geri planda kalmasına sebep olacak reform taleplerinin başka bir devlet tarafından yapılma ihtimaliydi. Bu meselede geri planda kalmak istemeyen ve Ermenilerin hamisi olarak görünmek isteyen Çarlık Rusya, Osmanlı Devleti'ni, Ermeni nüfusunun durumunu iyileştirmeye yönelik reform yapmaya zorlamak için Boğazları işgal etme projeleri üretmeye başladı. Bununla birlikte Ekim 1895'te İngiliz donanması Çanakkale açıklarına gelince İngilizlerin, Boğazları işgal edeceği ihtimali güçlendi (Çomak, 2015: 41). 1896'da A. İ. Nelidov, Boğazların ele geçirilmesi ve olası senaryolarda ne yapılması gerektiği konusunda hazırladığı işgal projesini, dönemin Rus Dışişleri Bakanı Nikolay Pavloviç Şişkin'e gönderdi (Хвостов, 1931: 55-60). Yaklaşık iki ay sonra A. İ. Nelidov, Boğazların işgal edilmesi konusunda bir mektup daha gönderdi (Хвостов, 1931: 60-64) ve 5 Aralık 1896'da St. Petersburg'da yapılan özel bir toplantıda Avrupalı devletlerin, Çanakkale Boğazı'na herhangi bir müdahalesi durumunda Boğazların, Çarlık Rusya tarafından işgal edilebileceği kararı alındı. Ancak yukarıda detaylı bir şekilde temas ettiğimiz gibi uluslararası konjonktürün Boğazları işgal etmeye müsait olmaması Çarlık Rusya'nın başka çareler aramasına neden oldu (Болдырев, 2018: 80). Daha sonraki süreçte Boğazları işgal etmeye yönelik askerî hazırlıklar yapan Çarlık Rusya, planlarını Odessa Askerî Bölge Karargâhı ve Karadeniz Filosu üzerinden şekillendirmeye çalıştı. 1903'te Boğazları işgal projesinin hazırlık çalışmalarını güçlendirmek için Korgeneral Aleksander Pavloviç Protopopov (1849-1909)³

² Çarlık Rusya'nın Dışişleri temsilciliklerinde çalışan Nelidov, 20 yaşında görev hayatına başladı. 1856-1861'de Yunanistan'da, 1861-1869'da Bulgaristan'da, 1869-1874'te ise Viyana'da elçilik sekreteri olarak çalıştı. 1874-1877'de İstanbul Rus Büyükelçiliği'nin danışmanlığı görevinde bulunan Nelidov, Romanya ve Osmanlı Devleti ile yapılacak anlaşmalara temsilci olarak katıldı. 1879-1882 yılları arası Saksonya ve Saxe-Altenburg Düküğü elçisi oldu. Bunun yanı sıra 1882'de İstanbul'daki Rus Büyükelçiliğinin müdürlüğünü yaptı. 1883'ten 1897'ye kadar İstanbul Rus Büyükelçisiydi. 1897'de İtalya'da, 1903'ten ölümüne kadar ise Fransa'da Büyükelçi olarak çalıştı. (Дипломатический словарь, 1895: 273, 274).

³ Aleksandr Askeri Okulu, Nikolayev Mühendislik Okulu ve Genelkurmay Nikolayevskaya Akademisinde eğitim alan Protopopov, ordunun mühendislik bölümlerinde görev yaptı. 1876'da kurmay yüzbaşı, 1877'de kıdemli emir subayı oldu ve 93 Harbi'nde Tuna Bölgesi'nde görev yaptı. 1881'de yarbay olan Protopopov, 1888 yılına kadar Atina'da askeri ajan olarak çalıştı. 1891'de XII. Piyade Alayı komutanlığı görevinde bulunan Protopopov, 1893'te, Odessa Askeri Bölgesi Kurmay Başkan Yardımcılığı'na atandı. 1894'te tümgeneralliğe, 1900'da korgeneralliğe terfi etti. 1905'te görevden alındı ve 1907'de Devlet Savunma Konseyi'nin daimî üyesi ve Ana Kale Komitesi başkanlığını yaptı. Piyade generalliğine

başkanlığında özel bir “Karadeniz’e askerî sefer hazırlık komisyonu” oluşturuldu. Ancak 1904’te başlayan Rus-Japon Savaşı, dikkatleri Boğazlardan uzaklaştırdı ve komisyonun emrine verilen maddi kaynakların önemli bir kısmı Uzak Doğu’ya gönderildi. Bu uygulama Boğazların işgal edilmeyeceği anlamına gelmemekle birlikte, savaş döneminde bile Boğazları işgal projesinin daha da geliştirilmesi fikri Harbiye Nezareti tarafından terk edilmedi (Шацилло, 2000: 60). Buradan çıkarılacak sonuç, Çarlık Rusya’nın uluslararası anlaşmalarla durdurulmak istendiği ancak Boğazları işgal etme niyetinde olan Çarlık Rusya için anlaşmaların engel olarak görülmediği ve siyasî olayların işgal projelerini hayata geçirme noktasında aksamalara neden olduğu söylenebilir.

Siyasî ve ekonomik nedenlerden dolayı yönünü Uzak Doğu’ya çeviren Çarlık Rusya için Boğazları işgal etme fikri tehir edildi, ancak unutulmadı (Фролов, 2014: 175, 176). Savaştan yenik çıkan Çarlık Rusya’nın uluslararası arenada prestijini sağlamak ve Almanya başta olmak üzere diğer Avrupalı devletlere karşı siyasî güç kazanmak adına Baltık Denizi’nde ya da Karadeniz’de bir filo kurma çabasına girdi. 1906’da II. Nikolay’ın emir subayı ve yardımcısı olan Aleksandr Federoviç Geyden (Heiden) (1858-1919)⁴ tarihi bir misyon olarak görülen Boğazları işgal projesi bağlamında Karadeniz’de filo kurulması gerektiğini vurgulamaktaydı (Болдырев, 2018: 80). Ancak Boğazların işgali ya da Karadeniz’de oluşturulacak herhangi bir güvenlik unsurunun gerekliliği konusunda Rus devlet adamları aynı görüşte değildi. Farklı görüşlerde olan Rus devlet adamlarından biri de dönem itibarıyla Odessa Askerî Bölgesi Karargâhı generallerinden aynı zamanda Çarlık Rusya için askerî ajan olarak görev yapan Emanuil Hristiyanoviç Kalnin’di.

Çarlık Rusya’nın önemli devlet adamlarından biri olan Kalnin’in, İstanbul ve Boğazlar konusunda yazdığı makaleler ve raporlar ezber bozacak niteliktedir. Daha önce literatürümüzde rastlamadığımız bu bilgilerin ortaya çıkarılması aynı zamanda küresel bir sorun haline gelen Boğazlara yönelik yaklaşımların dönemin tanığı olan bir Rus askeri ajanının gözünden bakılması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Tarihsel süreç içerisinde birçok devletin sahip olmaya çalıştığı İstanbul ve Boğazların, Çarlık Rusya tarafından işgal edilme ihtimalinin güçlendiği XX. yüzyılın başlarında ne gibi siyasî yaklaşımlar olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda klasik Rus siyasetinden farklı olarak olaylara yaklaşan Kalnin’in, Boğazların işgali, stratejik önemi ve Çarlık Rusya’nın, Boğazlara yönelik nasıl bir politika izlemesi gerektiği konularındaki düşünceleri, Rus literatüründen elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde aktarılacaktır.

2. Emanuil Hristiyanoviç Kalnin’in Hayatı

Emanuil Hristiyanoviç Kalnin (1855-?); asker bir ailenin çocuğu olarak St. Petersburg’da dünyaya geldi. Eğitim hayatına burada başlayan Kalnin, ilk ve orta öğrenimini devlet okulunda tamamladıktan sonra sırasıyla Mihaylovski Topçu Okulu’ndan ve Genelkurmay Nikolay Akademisi’nden mezun oldu. 1883’te Genelkurmay Başkanlığı’nın Kiev Askerî Bölgesi’ne bağlı olarak çalıştı ve 12. süvari tümeni karargâhının kıdemli emir subayı oldu. 1884’te Kurmay Yüzbaşı, 1885’te Yüzbaşı olan Kalnin, askerî faaliyetlerinin yanı sıra dil eğitimi için 1885-1888

yükselmesi onun askeri terfi aldığı son unvanı oldu ve 1909’da öldü. (Список генералам по старшинству, 1909: 93).

⁴ 1908’de Tuğamiral olarak görev yapan Geyden, 1914-1916 yılları arasında Deniz Kuvvetleri Komutan Yardımcılığı görevinde bulundu. 1916’da Koramiral olan Geyden, 1916-1917 yılları arasında Deniz Kuvvetleri Konseyi Üyesi oldu. Başarılı görevlerinden dolayı birçok ödül kazanan Geyden, 1919’da öldü. Потёмкин, 2017: 360).

tarihleri arasında Genelkurmay üyesi olarak Hariciye Nezareti Asya Dairesi'ne, doğu dilleri kursuna katılmak üzere gönderildi. Buradaki eğitiminin ardından dil eğitimini ilerletmesi ve bölge çalışmalarında bulunması için İstanbul'a gönderildi. 1885-1895 tarihleri arasında Arapça ve Türkçe dil eğitimi alan Kalnin, 1890'da Yarbay oldu ve aynı tarihte İstanbul'da bir askerî ajanın emrinde görevlendirildi. 1894'te Albay olan Kalnin, 1895-1899 tarihleri arasında Atina'da askerî ajan olarak çalıştı. Bunun yanı sıra 1897'de Rus sefer birliğinin askerî komiseri olarak Girit'e gitti. Aynı yıl Osmanlı-Yunan sınırının çizilmesi için oluşturulan komisyona üye olarak atandı. İstanbul'un silahlı kuvvetleri hakkında başlatılan istihbarat faaliyetlerini koordine eden Kalnin, aynı zamanda Odessa Genel Merkezi'nde, Osmanlı Devleti ve İran'ın batı illerinde yürütülen istihbarat faaliyetlerini organize etmekten ve yürütmekten sorumluydu. 1899'da 57. Piyade Modlin Alayı'nda tabur komutanı olarak görev yaptıktan sonra, 1899-1904 tarihleri arasında yaklaşık 5 yıl İstanbul'da askerî ajan olarak çalıştı. İstanbul'da bulunduğu sırada Tümgeneralliğe terfi eden Kalnin, 1904-1913 tarihleri arasında Odessa Askerî Bölgesi Karargahı'nda General-Kvartirmeyster (Levazım Subayı) oldu. 28 Şubat 1913'te emekli oldu ve Korgeneralliğe terfi etti (Басханов, 2005: 101).

Çalışma hayatının büyük bir bölümünü Atina ve İstanbul'da istihbarat toplamakla geçiren Kalnin, hizmetlerinden dolayı birçok ödül aldı. 1885-1912 yılları arasında Kalnin'in çalışmalarından dolayı aldığı ödüller şunlardır; Aziz Stanislav Nişanı 3. sınıf (1885), Aziz Anne Nişanı 3. sınıf (1892), Aziz Stanislav Nişanı 2. sınıf (1897), Aziz Anne Nişanı 2. sınıf (1901), Aziz Vladimir Nişanı 3. sınıf (1905), Aziz Stanislav Nişanı 1. sınıf (1908) ve Aziz Anne Nişanı 1. sınıf (1912) (Список генералам по старшинству, 1913, s. 386; Потёмкин, 2017: 47). Askerî hizmetlerdeki başarılarının yanı sıra özellikle çalıştığı bölgeler ile ilgili siyasî ve askerî birçok konuda eser kaleme alan Kalnin'in, tespit edebildiğimiz çalışmaları şunlardır;

1. Рапорт военного агента в Константинополе. О неудобстве командирования офицеров в Константинополь, 24 мая 1904 года РГВИА ф. 400, опис 1, дело 3276, л. 20–21 об. (İstanbul'daki bir askerî ajanın raporu. Subayların İstanbul'a sevkinin zorluğu hakkında. 24 Mayıs 1904. RGVIA Fon 400, Opis 1, Dela 3276, s. 20-21).

2. Краткий очерк Кореи. СМА, 1887, вып. XXVI. (Kore hakkında kısa bir değerlendirme. SMA, 1887, Sayı XXVI).

3. Наши задачи на Ближнем Востоке. Вестник Европы, 1905, № 10. (Orta Doğu'daki görevlerimiz, Avrupa Bülteni, 1905, No: 10).

4. Генеральный штаб и его специальность. ВСБ, 1907, № 3. (Genelkurmay Başkanlığı ve uzmanlık alanı, VSB, 1907, No: 3).

5. Специализация Генерального штаба и ее следствия, ВСБ, 1908, № 6. (Genelkurmay Başkanlığı'nın uzmanlaşması ve sonuçları, VSB, 1908, No: 6).

6. Командование и Генеральный штаб, ВСБ, 1909, № 5. (Komutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı, VSB, 1909, No: 5).

7. Генеральный штаб в теории и жизни, ВСБ, 1911, № 6. (Teoride ve hayatta Genelkurmay Başkanlığı, VSB, 1911, No: 6), (Басханов, 2005, s. 101).

Yukarıda genel hatlarıyla hayatını anlatmaya çalıştığımız Kalnin'in 35 yaşlarında (1890) İstanbul'a geldiğini ve yaklaşık 10 yıl kaldığını biliyoruz. İstanbul'da bulunduğu süre zarfında birçok bilgiyi Çarlık Rusya'ya raporlayan Kalnin, İstanbul'dan Odessa'ya gittiği zaman, İstanbul

ve Boğazlara dair düşüncelerini dönemin dergilerinde makale olarak yayınlamaya başlamıştır. 1905'te yayımladığı "Orta Doğu'daki Görevlerimiz" adlı makalesinde İstanbul ve Boğazlar hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu bağlamda İstanbul'u yakından tanıyan ve dönemin siyasi konjonktürünü iyi bir şekilde analiz ettiğini düşündüğümüz Kalnin'in gözünden İstanbul ve Boğazların stratejik önemi aşağıda irdelenmiştir.

3. Kalnin'in Gözünden Boğazların Stratejik Önemi

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi tarihte, İstanbul ve Boğazlara sahip olan devletlerin ticarî ve siyasi açıdan kazanımlar elde ettiği, aynı zamanda birçok devletin bölgeye sahip olmaya çalıştığı ancak başarılı olamadığı bilinmektedir. Özellikle geleneksel bir politika unsuru olarak Çarlık Rusya'nın bölgeye dair tasavvurlarının işgal etme ve hâkim olma anlayışıyla şekillendiği görülmektedir. Ancak Kalnin tarafından yapılan değerlendirmelere göre, bölgenin stratejik önemini ve ticarî getirisinin eskisi gibi olmadığı ve Süveyş Kanalı'nın yapılmasıyla Boğazların önemini kaybettiği iddia edilmektedir. Bu bağlamda, Kalnin, İstanbul'un antik çağlardan itibaren dünya çapında önemli bir şehir olduğunu ve Şark Meselesi'yle ilgilenen herkesin İstanbul konusuna temas ettiğini belirtmektedir. Ayrıca, O'na göre, İstanbul, dünyadaki benzersiz coğrafi konumundan dolayı olağanüstü bir savunma kabiliyetine sahipti. Bununla birlikte hem Avrupa'daki hem de Asya'daki askerî operasyonlar için önemli bir üs konumundaydı. Ancak, İstanbul'un askerî noktada stratejik öneme sahip olma özelliği onu değerli kılmıyordu. Bu minvalde, İstanbul'un bu özelliği Osmanlı Devleti'ni, süper güç haline getiremediği gibi, Bizans İmparatorluğu'nun da haritadan silinmesini engelleyemedi. Buna mukabil İstanbul önemini dünya ticaret yollarının üzerindeki konumundan dolayı kazandı (Калнин, 1906: 572).

İstanbul'un tarihsel süreçteki önemini değiştirmesine temas eden Kalnin, İstanbul'un ticarî önemini kaybettiği için eskisi kadar değerli olmadığını vurgulamaktadır. Asya ve Avrupa arasındaki ticarî ilişkiler açısından köprü vazifesi gören İstanbul'un, bu önemli özelliğini Orta Çağ'da kaybettiği, Hindistan'a deniz yolunun açılmasıyla ilk kez sarsıldığını ve son darbenin de Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla indirildiğini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra İstanbul'un eski önemini kazanması için Bağdat Demiryolu Projesi'ni⁵ hayata geçirmeye çalıştıklarını ancak bu projenin İstanbul ticaretini geliştirmek için yapılmadığını, projenin amacının Osmanlı Devleti'nde bulunan madenlerin sömürülmesi için tasarlandığını iddia etmektedir (Калнин, 1906: 572, 573). Kalnin'in açıklaması üzerinden Almanya'nın bu projeyi sadece yer altı kaynaklarına ulaşmak için tasarladığını düşünmek doğru olmamakla birlikte, Çarlık Rusya'nın çıkarlarına ters düşen bu projeyi tasvip etmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu proje ile Boğazların da Almanya'nın kontrolü altına gireceğinden endişelenen Çarlık Rusya'nın, 1899'da Almanya ile Boğazlar üzerinde "yabancı bir devletin hâkim duruma gelmesinin engellenmesi" konusunda anlaşmak istediği fakat başarısız olduğu bilinmektedir (Kurat, 1990: 127).

İstanbul ve Boğazların eski önemini kaybettiğini ve bazı projelerle eski önemini kazanması girişimlerinin beyhude çaba olduğunu düşünen Kalnin, İstanbul ve Boğazları, Balkanların bir parçası olarak görmektedir. İstanbul'un tarihi ve kültürel anlamda Balkanların parçası olduğunu ve Balkan halklarının (Yunan, Sırp, Bulgar vs.) İstanbul'a hâkim olan Osmanlı Devleti'ne düşmanlık beslediğini belirtmektedir. Kalnin, bu düşmanlığın sebebini Balkan halklarının kendi

⁵ Bağdat Demiryolu Projesi, Osmanlı Devleti ve Almanya'nın 1903'te başlattıkları, İstanbul'dan Anadolu demiryolunun devamı olarak, Konya'dan Adana'ya oradan da Halep ve Musul üzerinden Bağdat'a kadar uzanan bir demiryolu projesiydi. Ancak, Çarlık Rusya ve İngiltere'nin muhalefetiyle karşılaşan bu proje istendiği gibi bitirilemediği gibi projeye son şeklini 1941'de İngilizler verdi (Alperen, 2018: 8-10).

mülkleri olarak gördükleri İstanbul'un, Osmanlı Devleti'nin elinde olmasıyla açıklamaktadır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nden sonra İstanbul'a hâkim olacak devletlere de Balkan halklarının aynı düşmanlığı besleyecekleri konusunda uyarılmaktadır (Калнин, 1906: 574). Bu açıklamalara göre Çarlık Rusya'nın İstanbul ve Boğazlara yönelik olası bir işgal girişiminin Balkan halklarıyla sorun yaşanmasına sebep olacağı görüşü hakimdir. İstanbul ve Boğazların stratejik önemi hakkında genel açıklamalarda bulunan Kalnin'in, adı geçen bölgelerin güvenlik sorununa ve 1890'lardan itibaren yapılmak istenen istihkam projelerine getirdiği açıklamalar dikkat çekicidir.

4. Kalnin'in İstanbul'da 93 Harbi'nden Sonra Başlayan Güvenlik Sorununa ve Boğazlara Yapılacak İstihkam Projesine Bakışı

93 Harbi, İstanbul ve Boğazların işgal edileceği endişesinin yoğun bir şekilde yaşandığı ve anlaşmadan sonra bile Çarlık Rusya'nın olası bir saldırıya geçeceği düşüncesinin yer edinmesine neden olduğu büyük bir savaştı. Bu dönemde Avrupa basınında Çarlık Rusya'nın her an Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'u işgal edeceğine yönelik birçok haber yapılmaktaydı (BOA, Y.PRK.EŞA, 16/54, 1310: 1). Haberlerin yarattığı endişe ve II. Abdülhamid'in temkinli siyasî yaklaşımları, olası bir saldırıyı engellemek için silah, teçhizat ve inşâ projelerinin yürürlüğe konulmasını sağladı. Ancak, Çanakkale Boğazı'na yönelik olası bir saldırının önlenmesi için yapılan istihkam çalışmaları 93 Harbi'nden önce başladı. Boğaz'ın güvenlik unsurlarını sağlamlaştıran en önemli padişahlardan biri III. Selim'di ve tahta çıktığı zaman (1789) Çarlık Rusya ile savaş yürütmek zorunda kaldığı için, Çanakkale Boğazı'na yönelik olası bir tacizi engellemek adına Feyzullah Efendi'yi görevlendirerek Boğaz'ın güvenlik unsurlarını sağlamlaştırdı (BOA, HAT, 152/6416: 1). Bunun yanı sıra II. Mahmud döneminde İstanbul Boğazı'nın her iki yakasının güvenliğini sağlayacak Boğaz Muhafızı görevlendirildi ve 1822 tarihinde Boğaz'daki kale ve tabyaların bir kısmı Tersane-i Amire'nin bir kısmı ise Bostancı Ocağı'nın sorumluluğu altına alındı (Çelik, 2021: 434). Buna mukabil, 93 Harbi'ne kadar yapılan çalışmalar daha çok muhafızların sayısının artırılması ve idarî anlamda düzenlemeler şeklindeydi. Dolayısıyla yapılan istihkam çalışmaları ve güvenlik unsurlarının sağlamlaştırma teşebbüsleri yetersiz oldu ve 93 Harbi'nde ağır bir yenilgi alan Osmanlı Devleti, daha iyi sonuç alabileceği projeleri hayata geçirmek zorunda kaldı. Aşağıda detaylı bir şekilde anlatacağımız gibi, II. Abdülhamid döneminde, Boğazlarda yapılacak olan istihkam çalışmalarını dönem itibarıyla Boğazları işgal edeceği söylenen Çarlık Rusya'nın, endişeyle takip ettiği bilinmektedir (BOA, Y.A.HUS, 266/8: 5). Ayrıca bu dönemde Çarlık Rusya'nın, Boğazlarda keşif çalışmaları yaptığı ve Çanakkale Boğazı'nda güçsüz bir garnizonun bulunduğu dair bilgi topladığı anlaşılmaktadır (Doğan, 2017: 112). Bu bağlamda, Kalnin'in, yapılan çalışmalara ve güvenlik sorununa getirdiği açıklamalar aşağıdadır.

İstanbul'un, Osmanlı Devleti'nin başkenti olmasına rağmen güvenlik konusunda ciddi zafiyetleri olduğunu vurgulayan Kalnin, bu açıdan İstanbul'un işgal edilebileceğini ancak Osmanlı Devleti'nin, doğduğu bölgenin Küçük Asya olduğunu ve olası bir saldırının başkentten yapılması yerine Küçük Asya'dan yapılmasının aynı oranda etkili olacağını belirtmektedir. Bu minavlede, İstanbul'un tek başına bir öneminin olmadığını ayrıca Boğazların, Çarlık Rusya tarafından alınmasının faydasızlığı üzerinde durmaktadır. O'na göre, Çarlık Rusya'nın, Avrupa ile kurduğu ilişkilerde herhangi bir aksama, Karadeniz'de uyguladığı ticaretin devamlılığı ve lehine oluşabilecek herhangi bir güvenlik sorunu olmadığı için, mevcut durumda Boğazların alınmasının gereksiz olduğunu, aynı zamanda Boğazlar açısından savaş hali dışında herhangi

bir tehdit unsurunun olmadığını vurgulamaktadır. Kalnin yazısının devamında şu açıklamalarda bulunur;

“Karadeniz kıyı şeridinin yalnızca yarısı Rusya’ya aittir: güneyde ve batıda suları Türkiye, Bulgaristan ve Romanya kıyılarıyla çevrilidir. Bu nedenle, Karadeniz’i bir Rus gölü yapma arzusu yasal açıdan pek haklı gösterilemez ve elbette adı geçen üç devletin muhalefetiyle karşılaşılabilir. Ancak, büyük bir ulusun (Rus halkı kastedilmektedir) hayati çıkarları söz konusu olduğunda, elbette hukuk meselelerinin arka planda kalması makul görülebilir ve Boğaz’ın ebediyen Rusya’ya ilhaki, önemli derecede devlet ihtiyaçlarından kaynaklarsa, bu durum yasal olarak kabul edilebilir. Ancak durum böyle değildir” (Калнин, 1906: 577).

Kalnin’in vurgulamaya çalıştığı en önemli husus, Çarlık Rusya’nın çıkarları söz konusu olduğunda yasal dayanağına bakmaksızın Karadeniz’in tüm kıyılarına ve Boğazlara hâkim olabileceğidir. Ancak, o zamanki siyasî konjonktürün bunu gerektirmediğini ve Karadeniz’e açılan Çanakkale Boğazı’nın, Osmanlı Devleti’nin kontrolünde olduğunu belirtmektedir. O’na göre Karadeniz üzerinden Çarlık Rusya’ya karşı olası saldırıyı uluslararası anlaşmalar ve Osmanlı Devleti’nin, Çarlık Rusya’yı karşısına almaktan çekinmesi engellemektedir (Болдырев, 2018: 82).

Yukarıda belirttiğimiz anlaşmalara atıfta bulunan Kalnin, barış zamanlarında savaş gemilerinin Boğazlardan geçemeyeceğini, bu bağlamda Çarlık Rusya’nın güvenlik endişesi taşımaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Karadeniz’deki güvenlik unsurları Çarlık Rusya’nın, kıyısının olduğu Baltık Denizi’nde dahi yoktur. Kalnin, bu gerekçeleri sıraladıktan sonra, Çarlık Rusya’nın, Karadeniz’de alması gereken ciddi önlemlerin olmadığını belirterek, 1890’larda gündeme gelen Boğazlarda istihkam projesinin altı yüz milyon frank tutacağını ve bunun oldukça gereksiz bir harcama olacağını altını çizer. Aynı zamanda istihkam yapımına harcanan maliyetin dışında buraların bakımı, onarımı ayrı bir maliyet çıkaracağı gibi ticarî ilişkilerde de problemlerin olabileceğini belirterek, siyasî sonuçlarının kestirilemediğini vurgulamaktadır (Калнин, 1906: 578). Dışarıdan bakıldığında İstanbul ve Boğazların işgal edilmesi siyasî açıdan oldukça büyük bir kazanımdır. Ancak ekonomik açıdan yıkım olacağını düşünen Kalnin, siyasî çıkarları arka plana atarak ekonomik getirisine bakmakta fayda olduğunu ifade etmektedir.

Kalnin’in yukarıda temas ettiği istihkam projesi ünlü mühendis Belçikalı General Henri Alexis Brialmont’un, Boğazları tahkim etme projesidir. 1892 yılının sonuna doğru İstanbul’a gelen Brialmont, Boğazlarda yaptığı teftişlerden sonra hazırladığı raporda, Avrupa yakasında bulunan Kilyos, Rumeli, Garipçe, Rumelikavağı, Kalender kaleleri ile Telli, Kireçburnu tabyalarını; Asya yakasında bulunan Anadolu, Anadolukavağı, Riva kaleleri ile Elmas, Poyraz, Filburnu, Medcezirkavağı ve Selvi tabyalarını güvenlik bakımından yetersiz buldu. Ayrıca Çanakkale Boğazı’nın, İstanbul Boğazı’na nispeten daha iyi durumda olduğunu belirten Brialmont, Seddülbahir kalesi ile Ertuğrul, Kumkale ve Orhaniye tabyalarını inceledikten sonra güçlendirilmesi gereken yerleri tespit etti. İki ay süren çalışmaların sonunda raporunu sunan Brialmont, İstanbul’dan ayrıldı, ancak yapılacak çalışmaların maliyetinin yüksek olması ve hazırlanan proje için İstanbul’a gelme sözünü veren Brialmont’un bir daha gelmemesi projeyi sonuçsuz bıraktı (Kış, 2015: 369-372).

Kalnin’e göre, İstanbul’un savunma koşulları ve Boğaz’ın tahkimatı son yirmi beş yılda önemli ölçüde gelişti. 93 Harbi’nden sonra moral bozukluğu yaşayan Osmanlı ordusunun Alman uzmanlar sayesinde yeniden organize edildiğini ve sadece “1897 Osmanlı Yunan Savaşı’nda”

elde edilen başarılar sayesinde motivasyonlarının yükseldiğini belirtmektedir. Yazısının devamında İstanbul'un alınmasına yönelik başlatılacak operasyonların riskli olmasının yanı sıra Osmanlı Devleti'nin gücünü İstanbul'dan değil de Küçük Asya'dan aldığı ve İstanbul'da bulunan askerî kurumların orduya nispeten az fayda sağladığını çünkü ordunun silah ve teçhizat ihtiyacının dışarıdan tedarik edildiğini iddia etmektedir. Bu bağlamda, İstanbul'un alınmasının askerî güç bakımından Osmanlı Devleti'ni ciddi manada etkilemeyeceğini çünkü İstanbul ele geçirilse bile Osmanlı Devleti'nin silah ve teçhizat ihtiyacını dışarıdan karşılayabileceğini savunmaktadır. Bunun yanı sıra göçebe bir yapıda olan Osmanlı toplumunun dine, dindaşlarına, Osman ailesinin herhangi bir temsilcisine olan bağlılıklarıyla bir bütün oluşturdukları; dolayısıyla İstanbul gibi büyük bir idarî merkezin kaybının bile savunma kapasitelerini kayda değer bir şekilde etkilemesinin olası olmadığına altını çizmektedir (Калнин, 1906: 580, 581. Aynı zamanda denizden karaya yapılacak bir saldırının dezavantajlı olduğunu savunan Kalnin, cephe savaşlarında önemli direnç oluşturabilen Osmanlı ordusuna yönelik şu ifadeleri kullanır; "...bunlar savaş için yaratılmış, sıkı, sağlıklı, güçlü, iddiasız, ayık, dayanıklı, derinden dindar, Hıristiyanları derinden hor gören, üstlerine körü körüne itaat eden, savaşmanın ve itaat etmenin ibadet yerine geçtiğini düşünen insanlardır" (Калнин, 1906: 581). Öte yandan, Osmanlı ordusunda önemli ölçüde eksiklikleri olduğunu söyleyen Kalnin, emir komuta zincirinde bulunan komutanların, Avrupa askerî sistemini tam olarak özümseyemediklerini ve bu sistemi orduya aktaramadıklarını aynı zamanda Avrupa ordu sistemindeki karmaşıklığın, Osmanlı ordusunda karşılık bulmadığını iddia etmektedir. Bununla birlikte, her ne kadar Avrupa ordu sistemine göre Osmanlı ordusu ıslah edilmeye çalışılsa da, halkın ataleti, girişim ve inisiyatif ruhundan yoksunluğu, zihinsel ağırlığı ve uyuşukluğu aynı zamanda bilimsel araştırmalara karşı kayıtsızlığı ordudaki gelişmeyi engellemektedir. (Калнин, 1906: 581). Kalnin'in yaptığı bu açıklamalar Osmanlı ordusunun dirençli olmasına mukabil tüm kademelerinin sorunlu olduğu yönündedir. Aynı zamanda, Osmanlı Devleti'nin orduyu ıslah etmek için daha kaotik bir askerî sistemle uğraştıklarını ancak komutanların ve toplum yapısının askerî sisteme uygun olmadıkları için sorun yaşadıklarını iddia etmektedir.

Kalnin, Çarlık Rusya'nın, Osmanlı Devleti karşısında başarısını ve cephe hattındaki Osmanlı ordusunun direncini şu cümlelerle açıklamaktadır;

"Ordularımızın daha iyi organize edilmiş olması, daha fazla manevra yapma, aktif hareket etme, saldırı yapma yetenekleri Türklerle savaşlardaki başarımızın en önemli nedenlerinden biridir ve bu avantajları kullanmayı reddetmek pek doğru değildir. Geçtiğimiz seferde (93 Harbi) Rus birlikleri korkunç emekler, çabalar ve ağır kayıplar verdikten sonra Konstantinopolis'e yaklaştı; buna mukabil, Konstantinopolis'i savunmaya çalışan Türk ordusu, üzgün ve morali bozuk bir yapıya sahipti. Bununla birlikte, Rus birlikleri deniz yoluyla harekât yönünü seçerek, 93 Harbi'nde Konstantinopolis'e yönelik taarruzla ilişkili zayıatlardan kaçınabilirdi. Rus askerlerinin sefere çıkarmanın intikamını almak üzere bir savunmayla başlamaları ve Konstantinopolis surlarındaki müstahkem mevkiilerde bulunan yeni bir Türk ordusuyla karşılaşmaları gerekecekti. Ancak (biz), Türklerin müstahkem mevkiilerde nasıl olduklarını Plevne örneğinden çok iyi biliyoruz" (Калнин, 1906: 581, 582).

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığına göre, Boğazlar üzerinden yapılacak herhangi bir operasyona karşı ciddi bir cephe hattı oluşturacak olan Osmanlı ordusuna yönelik başarı kazanılması pek olası olmamakla beraber Çarlık Rusya'nın daha önce bunu tecrübe ettiği ve başarı kazandığı yöntemleri uygulaması gerektiği görüşü hakimdi.

Kalnın'e göre, Çarlık Rusya'nın Boğazları işgal etme konusu 93 Harbi'nden sonra Alman askerî yazarları ve yayıncıları tarafından çeşitli gösterişli başlıklar altındaki bir dizi makale, broşür ve kitapta özenle geliştirildi. Kalnın, bu iddialarını desteklemek amacıyla Almanlar tarafından kaleme alınan yazıların başlıklarını makalesinde göstermektedir. Bu makaleler şunlardır; "Konstantinopolis için Mücadele", Konstantinopolis, Rusya'nın Üçüncü Başkentidir, Konstantinopolis'e Giden En Kısa Yol, Rusya Buna Cesaret Edebilir Mi?" (Калнин, 1906: 579). Kalnın, bu makalelerin yazılma gerekçelerini İstanbul ve Boğazları, Çarlık Rusya işgal etsin diye Almanya tarafından yazıldığını ve bu sayede Çarlık Rusya'nın işgal etme teşebbüsünün hareketlendirilebileceğini iddia etmektedir. Ayrıca, Çarlık Rusya'ya böyle bir misyon yüklenmesinin sebebini şu cümlelerle açıklamaktadır;

"... Bu savaşta (93 Harbi) Rus birlikleri, Konstantinopolis'e yaklaşabilmek için iki büyük engeli, Tuna ve Balkanları aşmak, düşmanın Plevne'deki direncini kırmak ve Türklerin Şipka'ya yönelik şiddetli saldırılarına ve hatta daha da kötüsü, Avusturya ve Romanya ile anlaşmalar yaparak Türkiye'deki hareket özgürlüklerini güvence altına almak zorundaydılar. Bu koşullar altında, savaştan sonra herkes doğal olarak Türkiye ile gelecekteki bir çatışmada Rus birliklerinin Konstantinopolis'e daha kısa bir yolla yaklaşmaya çalışacağını, Balkanların güneyindeki herhangi bir yere inen ve bu engellerin tümünü atlayarak iniş yapabileceği fikrine sahipti..." (Калнин, 1906: 580).

Buradan hareketle, Çarlık Rusya'nın, İstanbul ve Boğazları işgal etme ihtimalinin güçlendiği dönem 93 Harbi ile başladı ve Rus Japon Savaşı ile bu ihtimal en yoğun dönemini yaşadı. Herhalde Kalnın'ın, Almanlar üzerinden Çarlık Rusya'nın Boğazları işgal etme ihtimalini tanımlaması tek gerekçe olarak gösterilemez. Bunun yanı sıra Kalnın'ın, yukarıda yaptığı tespitler bağlamında, Çarlık Rusya'nın, İstanbul ve Boğazlar konusunda nasıl hareket etmesi gerektiği hususundaki görüşleri aşağıda açıklanmaktadır.

5. Kalnın'e Göre Çarlık Rusya'nın İstanbul ve Boğazlar Politikası

XX. yüzyılın ilk yılları, Osmanlı Devleti'nin topraklarına yönelik işgal projelerinin ve gizli anlaşmaların yoğun bir şekilde yaşandığı dönem oldu. Aynı zamanda devletler arasında rekabet unsuru haline gelen Osmanlı topraklarının en gözde bölgeleri, İstanbul ve Boğazlar olduğu için bu bölgeler tartışmaların yoğunlaştığı yerlerdi. Bu dönemde adı geçen bölgelerde Çarlık Rusya'nın nasıl hareket etmesi gerektiği Kalnın'e göre oldukça farklıdır. Kalnın, yukarıda açıkladığı gerekçelerden dolayı İstanbul ve Boğazların mevcut konjonktürünün Çarlık Rusya lehine olduğunu, bu bağlamda ticaret gemilerinin, Uzak Doğu'ya giden Rus birliklerinin ve ticarî ya da askerî amaçla taşıdığı malzemelerinin herhangi bir engelle karşılaşmadan Boğazlardan rahat bir şekilde geçtiğini ayrıca hiçbir devletin Osmanlı Devleti ile ittifak kurmadan Karadeniz kıyılarına saldıramayacağını vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında İstanbul ve Boğazların işgal edilmesinin Çarlık Rusya'ya herhangi bir fayda sağlamayacağını belirterek iddiasını şu cümlelerle desteklemektedir;

"... Konstantinopolis, bir ticaret merkezi olarak eski önemini çoktan kaybetti ve artık sadece kendi nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet eden bir pazardan başka bir şey değildi. Konstantinopolis'in bu değer kaybı, Türklerin elinde olmasından değil, hiç içinden geçmeyen dünya ticaret yolunun artık güneye kayarak Süveyş kanalından geçmesinden dolayı Konstantinopolis'i bir kenara bırakmasındandır; dolayısıyla başka ellere geçmesi, (İstanbul'un Bizans'tan, Osmanlı Devleti'ne geçmesi kastediliyor) eski önemini geri getirmedi. Boğazların ele geçirilmesi elbette Rus Karadeniz Filosu için Akdeniz'e çıkış kapısı açacaktır; ancak bu gelişme Rusya'ya herhangi bir fayda sağlamayacaktır. Çünkü

Rusya'nın, Akdeniz'de ya da okyanusun herhangi bir yerinde, çözümünü bir savaş filusunun varlığını gerektirecek ulusal öneme sahip herhangi bir görevi yoktur ve yakın gelecekte de öngörülmemektedir. Savunma açısından da Boğazlar, Rusya için gerekli değildir: Karadeniz kıyıları savunma açısından Rusya'nın diğer kıyılarından daha iyi durumdadır; Boğazların ele geçirilmesi ve güçlendirilmesi Karadeniz'in savunmasını kayda değer bir şekilde ucuzlatmayacak ya da kolaylaştırmayacak ve Karadeniz'deki konumumuzu hiçbir şekilde iyileştirmeyecektir..." (Калнин, 1906: 582, 583).

Kalnin'in yukarıda yaptığı açıklamalardan anlaşıldığına göre, siyasî ve ekonomik değer kaybı yaşayan İstanbul ve Boğazların Çarlık Rusya tarafından işgal girişiminin mevcut durumda fayda sağlamayacağı aynı zamanda gelecekte Çarlık Rusya'ya yönelik denizlerde herhangi bir güvenlik sorunu olmayacağı öngörülmektedir.

Kalnin, dönemin Genelkurmay Başkanı Fedor Fedoroviç Palitsın'a (1851-1923)⁶ hitaben yazdığı mektupta boğazlara yönelik yapılacak harcamaların ya da sefer hazırlığında olmanın devletin siyasî ya da askerî amaçlarından kaynaklanmadığını, bu durumun herhangi bir fayda sağlamayacağını aksine zarar vereceğini bildirmekteydi (Болдырев, 2018: 82). İstanbul ve Boğazların çok önemli bir gerekçe olmadan işgal edilmesinin Balkanlarda siyasî amaçları olan özellikle Slav halklarıyla ilişkilerde olumsuz sonuçlar doğuracağını iddia etmekteydi. Osmanlı Devleti'nin, Balkan halklarının meşru mirasını elinde tutamayacağını aşikâr olduğunu vurgulayan Kalnin, Çarlık Rusya'nın olası İstanbul ve Boğazları işgali, Balkan halklarıyla karşı karşıya gelmesine neden olacağından böyle bir durumdan kaçınmak gerektiğini dile getirmekteydi. Bu düşüncesini şu cümlelerle desteklemekteydi;

"...Akraba ve dindâş halkları kendi aleyhine kıskırtmak Rusya'nın çıkarına değildir; aksine bu halkların ilerlemesi, Slavlığın özgün ve kültürel gelişiminin teminatıdır. Dolayısıyla, Slav halklarıyla ebedi, uzlaşmaz düşmanlığa yol açabilecek her şeyden dikkatle kaçınmak, bir Slav devleti olarak Rusya'nın çıkarıdır. Konstantinopolis ve Boğazların ele geçirilmesi, her şeyden çok, Rusya'yı ve Balkan Yarımadası'nın akraba halklarını sonsuza dek ayıracaktır..." (Калнин, 1906: 583, 584).

Tüm bu açıklamalardan sonra Çarlık Rusya'nın tarih boyunca İstanbul ve Boğazları işgal etme politikasının bazı devletlerin dayatmalarından ve küresel düzenin bir parçası haline getirilen ırkçılık faaliyetlerinden kaynaklandığını vurgulayan Kalnin, bu görüşünü şu ifadelerle açıklamaktaydı;

"Bütün bunlar Rusya'nın Konstantinopolis'e ve Boğazlara ihtiyacı olmadığını gösteriyor. Ama eğer öyleyse, o zaman neden Rusya'nın neredeyse bir buçuk asırdır Türkiye ile Balkan Yarımadası'nda kendisine neredeyse hiçbir fayda ve ürün vermeyen bir dizi maliyetli savaş yürüttüğü güneye bu kadar inatla koştuk? Neden Türkiye'yi zayıflatmak zorunda kaldık? Tüm bu savaşlar, Rusya'nın çıkarlarını, politikasına yön veren devlet adamlarının yanlış anlamalarının sonucu muydu? Tabii ki değil. Rusya'nın, Balkan Yarımadası'nda çok büyük, çok ciddi çıkarları vardır; ancak bunlar ne İstanbul'un ve Boğazların işgali ne de Rus halkının sahip olduğu gibi görünen okyanusa açılma arzusudur; bunlar ulusal çıkarlar değil, daha

⁶ Çarlık Rusya'nın önemli devlet adamlarından Palitsın'ın, 1891-1895 yılları arasında Muhafızlar ve St. Petersburg Askeri Bölgesi Kurmay Başkan Yardımcılığı, 1895'te Muhafız Kolordu Kurmay Başkanı ve genelkurmay başkanı süvari genel müfettişi görevlerinde bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca 1901'de korgeneral olan Palitsın, 1905-1908 yılları arasında Genelkurmay Başkanlığı görevinde bulundu. Birinci Dünya Savaşı'nda Güneybatı, Kafkas cephelelerinde ve Versay'daki müttefik orduların Askeri Konseyi'nde Rus ordusunun temsilcisi olarak görev yaptı. Birçok ödül kazanan Palitsın, 1923'te öldü. (Потёмкин, 2017: 543).

yüksek bir düzenin çıkarlarıdır- ırksal, kabilesel. İnsanlığın ırk mücadelesi bir efsane değil, kuşku götürmez bir gerçektir: Batılı komşularımız onu bizim gözümüzün önünde, kendilerine özgü bir doğrulukla yürüttüler ve yönlendirdiler. Elbe ve Oder boyunca hiç yaşamamış çok sayıda Slav kabilesi tamamen Almanlaştı; şimdi Prusya'nın doğu bölgelerinde Almanlaşmaya inatla direnen Polonyalılarla kıyasıya bir mücadele yaşanıyor..." sözleriyle özellikle Almanya'nın ırkçılık yaptığını ve bazı milletlerin asimile olduğunu aynı zamanda başka devletlerin yaptığı dayatmalardan dolayı Çarlık Rusya'nın, İstanbul ve Boğazlar konusuna yöneldiğini iddia etmektedir (Калнин, 1906: 584).

Slav ırkının bağımsızlığının önemi üzerinde duran Kalnin'e göre, Çarlık Rusya'nın, Balkanlar ve diğer bölgelerde yaşayan Slavları özgürleştirme çabası boş bir duygusallıktan ziyade realist bir yaklaşımdı. Ayrıca Slavların, bağımsız devlet kurmaları ve güçlü olmaları Çarlık Rusya için diğer devletlere karşı müttefik olmaları anlamına gelmekteydi. Bunun için, Çarlık Rusya'nın, Balkan halklarını özgürleştirdiğini ancak görevini tamamen yerine getirebilmesi için Balkanların bağımsız hale getirilmesi gerektiğini söyleyen Kalnin, sözlerine şu cümlelerle son vermektedir;

"...Türkler, Küçük Asya'ya gittiğinde, Slav devletleri Balkan Yarımadası'na yayıldığında, Boğazlar ve Marmara Denizi, Slav devletlerini Küçük Asya'daki Türk İmparatorluğu'ndan ayıran doğal bir sınır işlevi gördüğünde, Rusya, Balkan Yarımadası'na yönelik misyonunu tamamlamış olacaktır. Şu anda bu görevin yerine getirilmesi önünde engeller bulunmaktadır. Rusya, gazete politikacılarının ve stratejistlerinin önerilerine boyun eğerek bir maceraya atılır ve Boğazları, hatta sadece yukarı Boğaz'ı işgal etme girişiminde bulunursa, Balkan Yarımadası'ndaki işlerin Slavların ve dolayısıyla Rusya'nın çıkarları açısından nasıl bir hal alacağını öngörmek mümkün müdür?" (Калнин, 1906: 585).

Bu ifadelerle Çarlık Rusya'nın, İstanbul ve Boğazları işgal etmemesi gerektiğini aynı zamanda Balkan halklarına yönelik görevleri olduğunu ve telkinlere göre hareket edilmesinin Çarlık Rusya aleyhine ağır sonuçlar doğuracağını vurgulamaktadır.

6. Sonuç

Tarihsel perspektiften baktığımızda, Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya arasında cereyan eden siyasî ve askerî olayların İstanbul ve Boğazlarda yoğunlaştığı, aynı zamanda bu bölgelere yönelik olası işgal senaryolarının tartışıldığını söylemek mümkündür. 93 Harbi'nden itibaren İstanbul ve Boğazların, Çarlık Rusya tarafından işgal edilme ihtimalinin güçlendiği ve bölge üzerinde çıkarları söz konusu olan devletlerin siyasî mücadelelere girdiği görülmektedir. Yaşanan siyasî mücadeleler ve tarihimizde yer edinen Boğazlar Meselesi'nin, dışarıdan bir gözlemci tarafından nasıl bakıldığı merak konusudur. Bu bağlamda, siyasî olayların birebir tanıdığı olan ve Çarlık Rusya adına İstanbul ve Boğazlarda askerî ajan olarak bilgi toplayan Emanuil Hristiyanoviç Kalnin'in gözünden boğazlar meselesini değerlendirmeye çalıştık. Tespit edebildiğimiz çıkarımlar aşağıda irdelenmiştir;

İstanbul ve Boğazların işgal edilme ihtimalinin güçlendiği tarihin, Rus Japon Savaşı'ndan sonra başladığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Kalnin'in, İstanbul ve Boğazlar hakkında verdiği bilgiler bu tarihten itibaren ve İstanbul'dan ayrıldıktan sonra yazılmıştır. Kalnin, birçok sebepten dolayı İstanbul ve Boğazların, Çarlık Rusya tarafından işgal edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kalnin'e göre bu sebeplerden biri, İstanbul ve Boğazların eski önemini kaybettiği için işgal edilmesinin doğru olmadığı yönündedir. Ancak bize göre İstanbul ve Boğazların önemini sadece ticaret yollarının değişmesiyle açıklamak doğru değildir.

Kalnın, İstanbul ve Boğazların işgal edilmemesinin bir başka sebebini, tarihi ve kültürel açıdan Balkanların bir parçası olmasıyla açıklamaya çalışmaktadır. O'na göre Balkan halkları kendi mülkleri olarak gördükleri İstanbul ve Boğazların, Osmanlı Devleti'nin yönetiminde olduğu için düşmanlık beslemektedirler ve Çarlık Rusya, Osmanlı Devleti'nden bu bölgeleri alırsa düşmanlıkları kendi üzerine almış olacaktır. Kalnin'in bu tespitinin tam olarak doğru olmadığını düşünmekteyiz. Bu bağlamda Balkan halklarından özellikle Gayrimüslimlerin propagandalardan dolayı Osmanlı Devleti'ne yönelik düşmanlık beslendiği düşünülebilir ancak Çarlık Rusya'ya karşı aynı düşmanlığı besleyeceklerine ihtimal vermemekteyiz.

İstanbul ve Boğazların işgal edilmemesi gerektiği konusunda Kalnin'in ortaya attığı bir başka sebep, buraların alınmasının Osmanlı Devleti'ni ciddi manada etkilemeyeceği, olası bir saldırıyı Küçük Asya'dan yapmak gerektiği yönündedir. Aynı zamanda Çarlık Rusya için İstanbul ve Boğazların alınmasının herhangi bir fayda sağlamayacağını, mevcut konjonktürün Çarlık Rusya lehine olduğunu iddia etmektedir. Kalnin'in ortaya attığı bu argümanların da tamamına katılmak mümkün değildir. Öncelikle İstanbul ve Boğazların alınması Osmanlı Devleti'ni ciddi manada etkilemekle kalmaz yıkılmasına sebep olabilirdi. Çünkü Osmanlı Devleti'nin ticari faaliyetlerinin yarısından fazlası bu bölgelerde yapılmaktaydı. Buraların alınması ekonomisi bozuk olan Osmanlı Devleti'nin telafisi mümkün olmayan sorunlarla karşılaşmasına neden olabilirdi. Aynı zamanda İstanbul ve Boğazların alınmasının Çarlık Rusya'ya birçok yönden fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Kalnın, İstanbul ve Boğazların işgaline yönelik ortaya attığı iddialardan biri de Çarlık Rusya'ya bu konunun dışarıdan dayatıldığı yönündedir. Özellikle Almanya'yı bu konuda suçladığı ve gazete yazılarında Çarlık Rusya'nın İstanbul ve Boğazları işgal etmesi gerektiği yönünde yazılar olduğunu iddia etmektedir. Kalnin'in, Almanya'yı suçladığı başka konular da vardır. Bunlar, Bağdat Demiryolu Projesi'ni, Osmanlı Devleti'nin yer altı kaynaklarını sömürmek için yaptığı ve ırkçılık yaparak milletleri asimile ettiği yönündedir. Buradan hareketle Kalnin'in, Almanya'ya karşı siyasî argümanlar oluşturduğu ancak bu durumun Çarlık Rusya ve Almanya arasındaki düşmanlıktan kaynaklı olduğu düşünülebilir.

Netice itibarıyla Kalnin, İstanbul ve Boğazların işgal edilmesinin faydasızlığı üzerinde durmaktadır ve Çarlık Rusya'nın, enerjisini Balkanlarda bulunan Slav halklarının bağımsızlığı konusuna harcaması gerektiğini dile getirmektedir. Ancak Kalnin'in, İstanbul ve Boğazların işgal edilmemesi gerektiğine yönelik getirdiği argümanlar düşündürücüdür. Öznel yargılara dayalı olan bu görüşlerin bir devlet politikası haline getirilmesinde ne denli etkili olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak, Çarlık Rusya'nın, İstanbul ve Boğazları elde etme arzusunun daha sonraki süreçte devam ettiğini ve yaptığı gizli anlaşmalarda bu durumu dile getirdiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

Arşivler

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi

BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT), 152-6416, 25 Şevval 1221 (5 Ocak 1807).

BOA, Yıldız Hususi Maruzat (Y.A.HUS.), 266/8, 26 Rebûlâhir 1310 (24 Ekim 1892).

BOA, Yıldız Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y.PRK.EŞA.), 16/54, 26 Rebûlâhir 1310 (17 Kasım 1892).

Yayımlanmış Belgeler

Хвостов, В. (1931). Письмо посла в Константинополе А. И. Нелидова на имя упр. мин. иностр. дел Н. П. Шишкина от 6 (18) сентября 1896 г. *Красный Архив (Исторический Журнал)*, Центральный архив РСФСР, Том: XLVII-XLVIII, 55-60.

Хвостов, В. (1931). Записка А. И. Нелидова от 18 (30) ноября 1896 г. *Красный Архив (Исторический Журнал)*, Центральный архив РСФСР, Том: XLVII-XLVIII, 60-64.

Kitaplar

Список генералам по старшинству. Часть I, II и III, Составлен по 1-е июля 1909 года. (1909). Санкт-Петербург: Военная типография (в здании Главного Штаба).

Список генералам по старшинству. Составлен по 1-е января 1913 года, Часть I, II, и III. (1913). Санкт-Петербург: Военная типография (в здании Главного Штаба).

Kurat, A. N. (1990). *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sözlükler

Басханов, М. К. (2005). Калнин Эммануил Христианович. *Русские военные востоковеды до 1917 года-Библиографический словарь*, (101, 102 сс.), Восточная литература РАН.

Нелидов Александр Иванович (1835–1910), *Дипломатический словарь* (Том II, К-Р, 273, 274 сс.), Издательство «Наука».

Потёмкин, Е. Л. (2017). Aleksandr Federoviç Geyden (Heiden). *Биографический Словарь, Высшие чины Российской Империи (22.10.1721—2.03.1917)*. (Том I, А-3, с. 360).

Потёмкин, Е. Л. (2017). Fedor Fedoroviç Palitsın. *Биографический Словарь, Высшие чины Российской Империи (22.10.1721—2.03.1917)*. (Том II, И-П, с. 543).

Makaleler

Alperen, A. (2018). Bağdat demiryolu: siyasi sonuçları olan bir Türk-Alman demiryolu projesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 7 (19), 1-22.

Bayur, Y. H. (1943). Boğazlar sorununun bir evresi: (1906-1914). *Bellekten*, (28 sayılı Bellekten'den ayrınbasım), 89-217.

Beydilli, K. (1992). Boğazlar Meselesi. *TDV İslam Ansiklopedisi*, XVI, 266-269.

Beydilli, K. (2010). Şark Meselesi. *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII, 352-357.

Болдырев, А. В. (2018). Босфорская экспедиция в военно-морских планах России в начале хх века. *Военно-исторический Журнал*, 5, 80-82.

Çomak, İ. (2015). 19. yy. sonunda Rusya'nın Osmanlı Devleti politikası ve Rusya Karadeniz donanması kaptanı Lev Brusilov'un gözüyle Rusya'nın İstanbul büyükelçisi A. İ. Nelidov. *Karadeniz Araştırmaları*, 47, 39-52.

Doğan, Ş. (2017). Rusya'nın İstanbul'u ele geçirme planında ilginç bir teklif: idare-i mahsusa vapurlarını satın alma önerisi. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3 (3), 103-116.

Фролов, И. А. (2014). Причины русско-японской войны 1904-1905 гг. *Власть*, 7, 173-176.

Gencer, F. (2015). Hünkâr iskelesi antlaşmasının Osmanlı-İngiliz ilişkilerine yansımaları, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34 (58), 629-650.

Калнин Э.Х. (1906). Записка «наши задачи на ближнем востоке». *Вестник Европы*, Г. 41, 5, 571-585.

Kara, G. (2016). XIX. yüzyılın sonunda Rus Büyükelçisi A.N. Nelidov'un Boğazları işgal projesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (14), 404-414.

- Keleş, E. (2008). Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, (23), 149-194.
- Kış, S. (2015). Köprübaşlarını tutmak: Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ve Karadeniz boğazlarını tahkim etme teşebbüsü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (37), 363-375.
- Köse, İ. (2022). Türk boğazlarında kaide-i kadim geçiş rejimi tartışmaları: 1841 Londra Sözleşmesi. *Turcology Research*, 75, 505-516.
- Muâhedât Mecmuası, III*, (1297). Ceride-i Askerîye, 259-260.
- Muâhedât Mecmuası, IV*, (1298). Ceride-i Askerîye, 74-76.
- Özçelik, T. (2021). 18. yüzyıldan Cumhuriyet'e İstanbul Boğazı'nın güvenliği için alınan tedbirler. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 419-444.
- Шацилло, К. Ф. (2000). Взаимосвязь внешней политики с состоянием и развитием вооруженных сил. «Босфорская экспедиция» в 1907–1914 гг. *От Портсмутского мира к Первой мировой войне. Генералы и политика. Российская политическая энциклопедия, (РОССПЭН)*, 57–82.

Extended Abstract

Introduction

It is known that the wars between the Ottoman Empire and Tsarist Russia throughout history had serious consequences. Tsarist Russia's policy of descending to the warm seas and its Pan Slavism activities towards the Balkan peoples caused political problems with the Ottoman Empire. At the same time, its attempts to invade the Straits or its attempts to gain political gains through agreements resulted in the intervention of European States in the events between these two states. In this context, it is aimed to learn the developments from the main source by looking at the events through the eyes of Kalnin, Russian agent and high-ranking military personnel. Kalnin came to Istanbul in 1890 and carried out intelligence activities in this region for a long time. It can be assumed that Kalnin, who was also working in Athens, knew both the Balkans and Istanbul well. Therefore, it was thanks to Kalnin that Tsarist Russia gained information about the region. Kalnin, who reported many confidential information to Petersburg, also put forward his ideas about the political moves to be made. In particular, he explained what the consequences of a possible invasion plan for the Balkans and the Straits would be, how the Slavic peoples would view the event and how it would be received in the international arena. Tsarist Russia's invasion projects for the Straits were seriously discussed after the 93 War and opinions were put forward on how a possible attack would be carried out. In this context, Abdülhamid II's efforts to fortify the Straits were brought to the agenda and external support was provided. The inconclusiveness of the initiated projects increased the concerns and efforts were made to find solutions. All these developments were aimed at preventing a possible attack by Tsarist Russia on Istanbul and the Straits, which was contrary to Tsarist Russia's political interests. From the 93rd War until 1904, Tsarist Russia, which competed with the European States and the Ottoman Empire over the Straits in these developments, turned its direction towards Japan after 1904, and when it was defeated in the war it entered, it drew the image of a weak state in the international arena. In order to overcome this, an occupation project was designed for the Straits, which had become an element of global competition. The consequences of a possible attack by Tsarist Russia, which designed an invasion project for the Straits in 1905, were evaluated from Kalnin's point of view. In addition, it has been tried to explain the changes that Istanbul and the Straits have undergone in the historical process and the policies that Tsarist Russia should implement as of this date. It is thought-provoking that Kalnin, who we think oversimplified the strategic importance of Istanbul and the Straits in 1905, blamed European states, especially Germany. At the same time, we are of the opinion that the explanations he brought to the security problems of Istanbul and the Straits have a high share of justification, but the economic and political consequences of the occupation of the mentioned regions by Tsarist Russia would not be as negative as he claims.

Methods

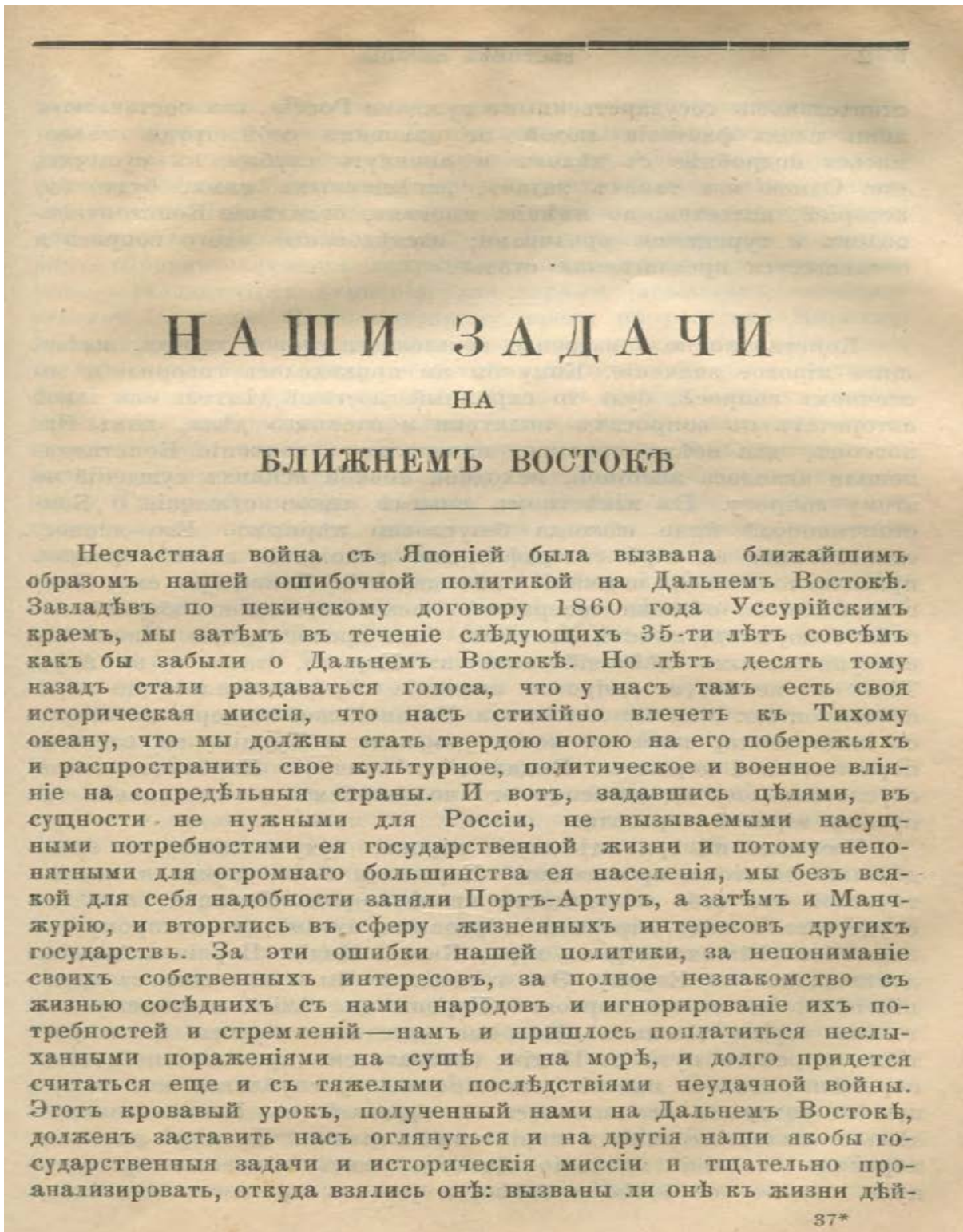
During the study, the articles and reports written by Kalnin were translated into Turkish and then supported by the research sources of the period and some determinations were made. Kalnin's scanned works are as follows; 1. Report of a military agent in Istanbul. About the discomfort of the command of the officers in Istanbul. 2. A brief summary of Korea. 3. Our Tasks in the Middle East, European Bulletin, 1905, No: 10 4. General Staff and its specialisation, VSB, 1907, No: 3, 5. Specialisation of the General Staff and its consequences, VSB, 1908, No: 6, 6. Command and General Staff, VSB, 1909, No: 5, 7. General Staff in Theory and Life, VSB, 1911, No: 6.

Conclusion

It is seen that the Straits Issue is an exceptional issue that has been the most discussed in our history and has also become an element of competition in the international arena. This issue, which was fought between the European States and Tsarist Russia, sometimes pushed the Ottoman Empire into political isolation and sometimes enabled it to form an alliance. XVIII. Negotiations were held on the Straits in many agreements made since the 19th century, and the Straits Issue, which was handled for economic reasons at first, was tried to be evaluated in the context of political and security in the later process. The privileges obtained by Tsarist Russia with the agreements made in 1774, 1789, 1805, 1829 and 1833 were not well received by the European States and the Straits Question was among the most discussed issues of the Eastern Question. The states that wanted to find a solution to the Straits Issue, which became an international problem in the 1841 London Straits Convention, started to evaluate the closed strait policy. At the same time, with the Paris Peace Treaty of 1856, the tendency of Tsarist Russia to the Straits was tried to be prevented by the elements of collective power. The prohibition of opening shipyards on the shores of the Black Sea with this agreement meant that Tsarist Russia was imprisoned in the Black Sea with the existing navy. However, the sanctions that the Ottoman State and European States could impose against Tsarist Russia, which created a serious danger with the 93 War, took a heavy blow. In addition, the Ottoman State, which was worried about this, found the solution to strengthen the Straits and provided external support for this. All these developments were to prevent a possible attack of Tsarist Russia against Istanbul and the Bosphorus, and this situation was against the political interests of Tsarist Russia. In these developments from the 93 War to 1904, Czarist Russia, which competed with the European States and the Ottoman Empire on the Straits, turned its direction to Japan after 1904 and when it was defeated in the war it entered, it drew the image of a weak state in the international arena. In order to overcome this, an occupation project was designed on the Straits, which has become an element of global competition. The designed occupation project was evaluated according to Kalnin's point of view. Kalnin was in favor of not carrying out the occupation project in many respects, especially the Slavic peoples. Kalnin, who seriously criticised Tsarist Russia's project of occupying the Straits, wanted to emphasise that the Slavic peoples in the Balkans should not be offended unless there was an important reason and to support their struggle for independence. As a result, when we look from a historical perspective, Tsarist Russia did not realise the project of occupying the Straits, but it put into practice the attempt to attack the Ottoman Empire from Asia Minor and its policies towards the independence struggles of the Slavic peoples. It is difficult to estimate how effective Kalnin was in these political moves, but the determinations and predictions of this witness of the period help us to look at the Istanbul and the Straits Issue from a different perspective.

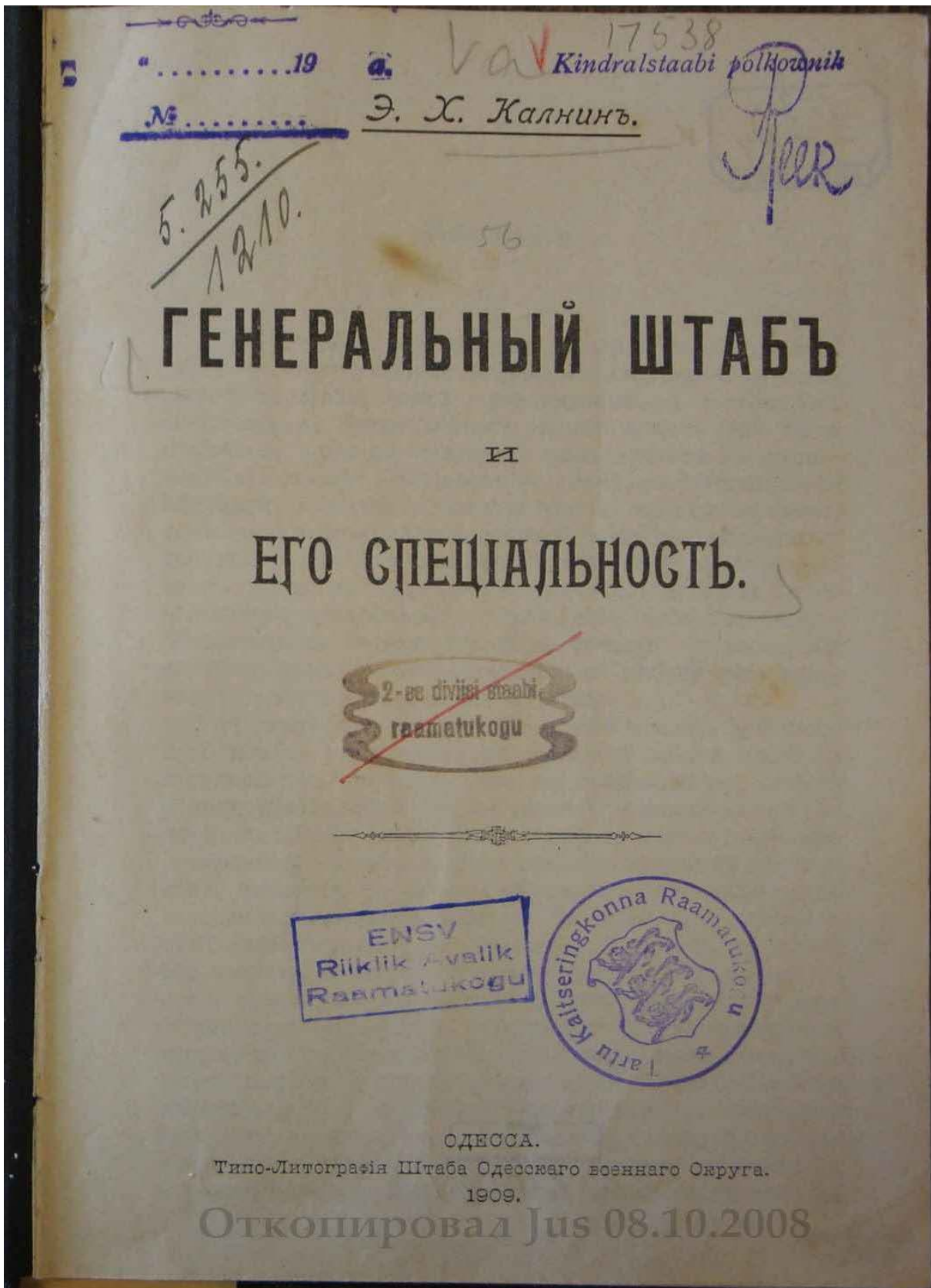
Ekler:

Ek-1: Kalnin'in "Наши задачи на Ближнем Востоке" (Orta Doğu'daki Görevlerimiz) adlı makalesinin ilk sayfası.

Kaynak: Kalnin Э.Х. (1906). Записка «наши задачи на ближнем востоке». *Вестник Европы*, Г. 41, 5, с. 571.

Ek-2: Kalnin'in, dört cil halinde yazdığı "Генеральный штаб и его специальность" (Genelkurmay Başkanlığı ve Uzmanlık Alanı) adlı kitabının iç kapağı.

108

